

denken wij niet zozeer aan het uitzenden van agenten als wel aan het toepassen van vormen van 'machinale' spionage die in de eerste wereldoorlog tot ontwikkeling gekomen waren en in de tweede geperfectioneerd: men kon van Nederland uit het Engelse radioverkeer gemakkelijk volgen.¹ Inderdaad werden in ons land o.m. de buitenlandse, van Engeland uit uitgezonden of aldaar ontvangen nieuwstelegrammen afgeluisterd zowel door een *Abhörstelle* van het *Reichskommissariat*¹ als door een grote centrale die het z.g. *Forschungsamt* van de *Luftwaffe* al in mei '40 inrichtte op de zolders van het Rijkstelegraafkantoor te Amsterdam met gebruikmaking van de daar geplaatste apparatuur van Radio-Holland; de PTT leverde hier ca. tachtig telegrafisten voor die de duizenden telegrammen (ook handelstelegrammen e.d.) die per dag afgeluisterd werden, uittikten; het kwam later nogal eens voor dat zij teksten vernietigden. Intussen werd de productie door het *Forschungsamt* van zoveel belang geacht dat zij vrijwel dagelijks per vliegtuig naar Berlijn gezonden werd.²

Terug naar de *Abwehr*. Zijn bureaus in West-Duitsland die vóór de Duitse inval in ons land actief waren, zetten over het algemeen hun werk na de capitulatie voort, d.w.z. dat zij de contacten met hun *V-Männer* in stand hielden. Hetzelfde deed de Duitse oud-marine-officier T. A. R. Protze ('*Onkel Richard*'), een speciale vriend van het hoofd van de gehele *Abwehr*, admiraal Canaris. Protze had met zijn secretaresse Helena Skrodzki ons land op 7 mei '40 overhaast verlaten; al op 15 mei waren zij op hun oude adres in Wassenaar terug van waaruit zij als '*Sonderstelle P*' (de P van Protze) hun activiteit in ons land, België en Frankrijk hervatten.³ Wij hebben niet de indruk dat die veel om het lijf had; van '42 af zei Protze tegen Nederlandse relaties dat Duitsland de oorlog ging verliezen.⁴

Verder liet de *Abwehr*, maar dan in Keulen, voor het censureren zorgen van alle buitenlandse post die voor ons land bestemd was, en van alle Nederlandse post die een buitenlandse bestemming had.⁵ Soms liepen hierdoor Nederlanders tegen de lamp: zo in '41 een Helmondse jongeman die in een brief aan een vriendin in Amerika geschreven had dat '*The Rhineland and Berlin should be wiped from the earth and their citizens should burn in the deepest places of Hell*' (twee jaar gevangenisstraf).⁶ Het was voorts de *Abwehr* die nog in ander opzicht een belangrijke rol speelde bij de isolering van ons land. Een van de eerste maatregelen die Seyss-Inquart nam, was nl.

¹ PRA-Den Haag: p.v. P. A. W. (7 dec. 1948), p. 1-4. (Doc I-1857, a-1). ² *Forschungsstelle B* te Amsterdam' (Doc II-242, a-1). ³ *Enq.*, punt f, gestenc. bijlage 335, p. 13. ⁴ W. Kik, 9 okt. 1957. ⁵ BNV: Rapport betr. ondervragingen van H. J. Fahrenheitz, p. 21. ⁶ *VuJ*, *Obergericht*: dossier 8/41.